

# Kampen om eReolen

## Biblioteker, bogmarked og framing af det litterære kredsløb<sup>1</sup>

Rasmus Grøn & Gitte Balling

---

### Abstract

*Digitaliseringen af bogmediet har radikalt forandret ellers stabile strukturer på bogmarkeder verden over. Det gælder også i Danmark, hvor eReolen, folkebibliotekernes portal for e- og lydbøger, siden sin opstart i 2011 har affødt en konstant og til tider ophedet debat mellem det litterære kredsløbs aktører. Debatten har foreløbigt ført til to genforhandlinger af modellen for bibliotekernes udlån af digitalt litteratur, uden det er lykkedes at samle alle parter. Bogens digitalisering har således brudt den modus vivendi, som traditionelt har hersket mellem bibliotek og bogmarked, og 'kampen' om eReolen er også blevet et vigtigt slag i definitionen af rammerne for et nyt digitalt bogmarked - og bibliotekets rolle på dette marked. Denne definitionskamp er emnet for her-værende artikel, som med inspiration fra Ethnographic Content Analysis (Altheide & Schneider 2013) undersøger debattens perspektiver og argumenter. Der foretages en kortlægning og analyse af debatten med henblik på at blottlægge de centrale frames der anvendes af debattens aktører og hvordan disse frames definerer folkebibliotekets aktuelle og fremtidige rolle og legitimitet som litterær institution på det digitale bogmarked.*

---

Rasmus Grøn, lektor, ph.d.  
Institut for Kommunikation, Aalborg Universitet,  
gron@hum.aau.dk  
Gitte Balling, lektor, ph.d.  
Det Informationsvidenskabelige Akademi,  
Københavns Universitet, gitte.balling@hum.ku.dk

### Indledning

Efter flere års tilløb er e-bogen efterhånden ved at etablere sig på det danske bogmarked. Stadigt flere titler udkommer nu i digitalt format, ældre titler genudgives som e-bøger, mens et stigende antal forfattere, især uden for de etablerede forlags rækker, springer den trykte bog helt over og udgiver deres værker som 'rene' e-bøger (Kulturstyrelsen 2015). Bogens digitalisering har medført radikale opbrud i hvad Squires og Murray kalder det litterære kredsløbs 'økologi' (Squires & Murray 2013, s. 3), der ikke blot har ændret betingelserne for produktionen, men har redefineret bogmarkedets relationer til andre mediemarkeder og skabt nye muligheder og former for distribution og reception af litteratur (Hjarvard & Helles 2015; Squires & Murray 2013; Rønning & Slaata 2011).

Men de nye muligheder har også skabt nye konfliktflader. Det har ikke mindst vist sig i striden mellem bogmarkedet og folkebibliotekerne om eReolen, bibliotekernes platform for udlån af e-bøger og lydbøger. Siden eReolen blev lanceret i 2011 er flere løsningsmodeller afprøvet, og selv om man indgik en ny, tidsbegrænset aftale pr. 1. januar 2016 står de to parter fortsat stejlt over for hinanden: På den ene side folkebibliotekerne, der ser annekteringen af e-bogen som en naturlig del af sin kulturpolitiske forpligtelse til at stille litteratur gratis til rådighed for befolkningen, og hvor en manglende deltagelse i et voksende e-marked på sigt vil kunne overflødiggøre deres rolle som litteraturformidlingsinstitution. På den anden

side et bogmarked, repræsenteret ved forlag og salgssteder, der anser bibliotekernes målsætning som uforenelig med etableringen af et rentabelt digitalt bogmarked, som ud over biblioteksudlån også er udfordret af piratkopiering og priskrig fra internationale giganter som (især) Amazon.

Destabiliseringen af det litterære kredsløbs økologi synes således at have brudt den balance og modus vivendi, som ellers har kendetegnet relationen mellem bibliotek og marked. Denne artikel vil gennem en analyse af debatten om eReolen undersøge hvad der kendetegner denne krisesituation, og hvordan det stiller folkebibliotekernes indsats på litteraturområdet, med henblik på at besvare artiklens hovedspørgsmål:

*Hvilke gennemgående frames anvendes af aktørerne i debatten om eReolen, og hvad kan det fortælle om aktørernes positioner på fremtidens bogmarked, herunder folkebibliotekernes legitimitet som litterær institution?*

Efter en redegørelse af artiklens metodiske fremgangsmåde og en gennemgang af forløbet om eReolen, vil artiklen analysere hvilke 'frames' (se nedenfor), der fremstår af debatten, og hvordan disse udtrykker specifikke forståelser af konfliktens årsag og af roller og ansvarsfordeling mellem aktørerne i det litterære kredsløb.

'E-bogsspørgsmålet' - hvordan håndtere et digitalt bogmedie, som i princippet er uendeligt reproducerbart og tilgængeligt, på en måde som er både økonomisk og kulturpolitisk holdbart - er et spørgsmål, som, med markante nationale forskelle, forhandles på bogmarkeder verden over (Waller 2015; Mount 2014; Wilson 2013). Denne artikel vil analysere hvordan dette spørgsmål er blevet debatteret i en dansk kontekst med fokus på debattens værdimæssige og principielle dimensioner: Hvordan rammesætter aktørerne relationen mellem bibliotek og bogmarked, hvilke argumenter anvendes der og hvilke forståelser af et bæredygtigt - og digitalt - litterært kredsløb bygger disse argumenter på?

## Metode

Debatten om eReolen er analyseret gennem en kortlægning af mediedækningen af eReolen fra diskussionen forud for portalens opstart i 2011 til d. 15/3

2016. Denne kortlægning har impliceret nogle metodiske valg i forhold til dels indsamling, dels analyse af relevante medietekster. Indsamlingen blev indledt med en søgning i mediedatabasen Infomedia ([www.infomedia.dk](http://www.infomedia.dk)) på artikler indeholdende ordet 'eReolen', hvilket resulterede i et omfattende materiale (2.715 artikler), som herefter blev gennemlæst og sorteret ud fra et relevanskriterium, hvor kun de artikler, som relaterede sig til debatten om eReolen blev inkluderet, og et informationskriterium, hvor artiklerne skulle rumme et unikt indhold, det vil sige temaer og udsagn, som ikke kunne lokaliseres i identisk form i andre tekster. Hvis flere tekster havde identisk indhold, valgte vi så vidt muligt den tekst, som bragte dette indhold først og/eller i mest udfoldet form.

Da materialet var præget af en stor redundans blev tekstmængden herved reduceret til et betydeligt mere overskueligt 'nettomateriale' på i alt 156 tekster, som kan hævdes at være dækkende for indholdet i mediefremstillingen af debatten om eReolen. Dette materiale blev herefter analyseret med henblik på dels en rekonstruktion af debattens forløb (se kapitel 3), dels en identifikation af de positioner, som har manifesteret sig i dette forløb (se kapitel 4). For at sikre en systematisk håndtering af datamaterialet, blev der hentet inspiration i metoden Ethnographic Content Analysis (ECA) (Altheide & Schneider 2013), der ligesom content analysis er udviklet til dokumentanalyse af større tekstmængder. Men hvor sidstnævnte baserer sig på numerisk fremlæsning og frekvensmåling af udvalgte meningelementer ud fra præetablerede kodninger, repræsenterer ECA en mere induktiv og hermeneutisk tilgang, hvor kodninger løbende vurderes og revideres i analysen af dokumenterne, ligesom kategoriseringen af relevante elementer suppleres af mere udfoldede, 'subjektive' beskrivelser af relevante hovedpunkter i teksterne (ibid., s. 45ff). En central fremgangsmåde i ECA er udformningen af en protokol, der skal sikre analytisk overblik og konsistens og optimere chancen for at udlede de relevante informationer af teksterne. (ibid., s. 44). Her førte en læsning af 10 udvalgte tekster fra datamaterialet frem til en række heuristiske formuleringer af temaer og positioner i debatten, der herefter blev efterprøvet og revideret i en genlæsning af det samlede materiale, så der slutteligt kunne formuleres en endelig protokol til brug i analysen:

1. Medium
2. Titel
3. Dato
4. Forfatter
5. Periode
6. Temaer
7. Kilder (hvem taler, hvis synspunkt repræsenteres)
8. Frame

Her tjener punkt 1-5 til en formel kategorisering af artiklen, punkt 6, 'Tema', henviser til den konkrete anledning til artiklen, mens punkt 7, 'Kilde', angiver hvilke aktører i det litterære system, som kommer til orde. Her viste materialet en dominans af repræsentanter fra forlags- og biblioteksverdenen, efterfulgt af salgssteder og, mere sporadisk, andre aktører som forfattere, agenter, kritikere og politikere. Det vigtigste punkt for artiklens problemstilling er dog protokollens punkt 8, 'Frame', som henviser til hvordan materialets udsagn samler sig i en række forståelsesrammer, der hviler på distinkte værdibaserede holdninger til emnet og dets aktører, og kommer til udtryk gennem bl.a. argumentatoriske logikker, gentagelser og metaforik. Disse forståelsesrammer, eller frames, tjener til at etablere og forfægte et bestemt perspektiv på problemet (og dermed ekskludere andre perspektiver), der 1) definerer problemets karakter, 2) diagnosticerer dets årsag, 3) placerer status og ansvar hos de implicerede og 4) herudfra (eksplicit eller implicit) peger på en løsning på problemet (Altheide & Schneider 2013; Entman 1997; Hjarvard 2015; Scheufele 2009). I udgangspunktet er disse frames ikke bundet til bestemte aktører eller institutioner (om end der ofte er sammenfald - se nedenfor), men udgør kollektive forståelsesrammer, som står til rådighed for og kan anvendes af alle aktører, ligesom samme aktør kan gøre brug af forskellige frames i sin argumentation.

Med denne analytiske metode var det muligt at skabe en indsigt i det omfattende materiale, der dels gav et overblik over debattens forløb, aktører og temaer, dels tydeliggjorde hvordan de enkeltstående bidrag og deres argumenter lader sig organisere i en række distinkte, gennemgående forståelsesrammer.

### **Debatten om eReolen**

#### *Den første aftale*

Efter en længere forhandlingsfase åbnede eReolen for offentligheden d. 1. november 2011 med delta-

gelse af 53 forlag og et udbud på knap 2.000 titler. Aftalen bag platformen blev indgået som en 1-årig forsøgsordning mellem forlagene Gyldendal og Lindhardt og Ringhof (herefter L & R) og en projektgruppe under Styrelsen for Biblioteker og Medier (bestående af repræsentanter for de seks centralbiblioteker samt Frederiksberg, København og Aarhus kommuner). Udlånsperioden for de digitale bøger var med få undtagelser identisk med den periode, man kender fra trykte bøger, idet lånerens adgang til tekstfilerne udløb efter 30 dage (Søndag Aften 2011a). Til forskel fra trykte bøger bestemte forlagene selv hvilke og hvor mange titler de stillede til rådighed, men forpligtede sig dog til også at inkludere deres nyeste udgivelser, og dermed give brugerne mulighed for at låne aktuelle titler i digitalt format (Nielsen 2011a). eReolen blev lanceret som et åbent tilbud, hvor de enkelte forlag og kommunale biblioteksenheder selv afgjorde om de ønskede at være med, og de enkelte biblioteker selv kunne regulere udgifterne til download af bøger, for eksempel ved at sætte et loft for den enkelte brugers download eller kommunens månedlige/årlige forbrug (Søndag Aften 2011b).

Med hensyn til aftalens økonomiske aspekt var en række betalingsmodeller i spil, der i hovedtræk også kendes fra andre nationale aftaler (Waller 2015; Mount 2014): *Flat rate-modellen*, hvor bibliotekerne betaler et fastsat beløb for at få adgang til en samlet pakke af e-bøger. Modellen sikrer, at brugerne ubegrænset kan låne, hvad bibliotekerne udbyder, og kommunerne undgår at skulle betale ekstra, hvis brugernes forbrug er større end forventet. Derfor var det bibliotekernes foretrukne model. Forlagene, derimod, agiterede for *Overdrive-modellen* (eller licensmodellen, især kendt fra USA; Waller 2015), hvor biblioteker køber e-bøger på licenser. Denne model imiterer det fysiske udlån derved at et materiale kun kan udlånes til det antal brugere, der er købt licenser til. En bog kan derfor kun udlånes til én låner ad gangen, og hvis et bibliotek ønsker at udbyde en titel til flere lånere, er det nødt til at indkøbe et tilsvarende antal 'eksemplarer', i.e. licenser. En anden diskuteret model var *Fast enhedspris* (også kendt som klikmodellen', eller access - /pay-per-loan - modellen; Waller 2015), hvor biblioteker og forlag bliver enige om en fast pris pr. e-bog, som så kan lånes ubegrænset.

Og fundamentet for den første model blev variant heraf, nemlig Enhedspris med faldende stykpriser,

eller 'trappemodellen', hvor der fastsættes en stykpris pr. udlånt e-bog, der falder i takt med bogens alder og antal udlånte eksemplarer. Her blev stykprisen fastsat til henholdsvis 18,50 kr./15,00 kr. for bøger, som var under/over 12 måneder gamle, op til de første 70.000 udlånte eksemplarer. Herefter faldt stykprisen over fire intervaller (Søndag Aften 2011a; Nielsen 2011a).

Ereolen blev en øjeblikkelig succes. Få måneder efter opstart var alle biblioteksenheder og 81 forlag med i ordningen, og i sommeren 2012 nåede man en deltagelse af 127 danske forlag. En interesse, som bundede i eReolens store appel hos brugerne: i januar 2012 steg udlånstallet for e-bøger med 53 %, mens antallet af unikke besøg i samme periode steg med over 36 % (Nielsen 2012).

Men med den flyvende start blev det også klart, at aftalen hvilede på et indbygget paradoks: at man havde søsat et projekt, hvis succes ingen af parterne reelt kunne leve med. For bibliotekerne betød den anvendte betalingsmodel, at stor efterspørgsel ville medføre en uoverstigelig byrde for bibliotekernes budgetter, mens forlagene anså et stort udlån af e-bøger som undergravende for etableringen af et endnu spædt dansk e-bogmarked. Dette paradoks var dog ingen nyhed, men var allerede blevet tydeligt i debatten i månederne op til aftalen (Benner 2011; Jørgensen 2011; Nielsen 2011a), og den nye aftale mødte fra begyndelsen hård kritik for at være forhastet og uholdbar (Søndag Aften 2011b).

Fra biblioteksside klagede man over at aftalen ville føre en demografisk skævvridning af bibliotekernes udlånsmuligheder (Nielsen 2011b), og nogle repræsentanter for sektoren kritiserede aftalen for at være dikteret af de store forlags agenda (Mønsted 2011). Et konkret tematisk fikspunkt for markedsaktørernes kritik blev den såkaldte 'købeknap', en tiltænkt (men aldrig implementeret) funktion på eReolen, hvor der ved hver titelpost skulle henvises til salgssteder, hvor man i stedet kunne købe bogen. Hvis en sådan henvisning resulterede i salg skulle halvdelen af indtjeningsprisen trækkes fra bibliotekernes udgifter til udlån af e-bøger. Købeknappen - en funktion der allerede er indført i en række lande med henblik på at styrke forbindelsen mellem låne- og købsmønstre (Mount 2014) - blev imidlertid kritiseret af bogmarkedets repræsentanter som konkurrenceforvridende og i strid med kommunallovgivningen (om dette fak-

tisk var tilfældet, vurderede juridiske eksperter, var reelt svært at afgøre uden en større markedsanalyse - *ibid.*), hvilket førte til, at Styrelsen for Bibliotek og Medier beordrede ordningen afviklet (Lenler 2011; Larsen 2011a).

Den hårde reaktion på en funktion, hvis reale effekt forblev ukendt, vidner om markedsaktørernes dybe mistillid til bibliotekernes adfærd og intentioner på e-bogsmarkedet (Larsen 2011a). En mistillid, som i sommeren 2013 resulterede i, at de tre største forlag, Gyldendal, L & R og JP/Politikens Forlag, trak sig ud af eReolen, og oprettede deres egen portal eBib, som fungerede efter ovennævnte licensmodel. Og da bibliotekerne i blandt andet Aarhus og København, som havde været drivkræfter bag eReolen, undlod at tilslutte sig eBib, blev lånerne i landets to største byer udelukket fra nogle af de nyeste og mest populære e-bøger (Dannemand 2014). eReolens udlånstallet faldt da også markant efter bruddet, men til gengæld oplevede mindre forlag og selvudgivere en stærk vækst i udlån og dermed indtægt gennem eReolen (Andersen 2014).

#### *Den anden aftale*

Ordningen med to parallelle systemer blev dog ikke oplevet som tilfredsstillende af nogle af parterne. Derfor blev den nyoprettede forening Damarks Digitale Biblioteker (herefter DDB) i starten af 2014 pålagt af Kulturministeriet at forhandle en ny, fælles løsning. (KL 2014), som blev offentliggjort i november 2014. Samtidig lukkedes eBib, og de i alt ca. 9.000 titler samledes pr. 1. januar 2015 i eReolen. Der var igen tale om en foreløbig aftale, som skulle køre i en prøveperiode på et halvt år.

Den nye aftale rummede en række regulerende mekanismer, som sikrede forlagene en større kontrol med udlånet af deres bøger. For det første var aftalen udformet som en blanding af klik- og licensmodellen: nye bøger havde en karens på 6 måneder hvor de kun kunne lånes gennem køb af licenser, hvis antal styredes af forlagene. Herefter blev de frigivet til klik-modellen. For hver licens fik bibliotekerne mulighed for at udlåne titlerne fire gange. Ud over karensen på en lille procentdel af nye titler (men, kunne man tilføje, dermed en stor del af efterspørgslen) blev forlagenes indtjening på nye, populære titler tilgodeset ved at bibliotekerne forpligtede sig på en større spredning af udlånet af e-bøger. Mindst 30 % af udlånet skulle nu fordeles på minimum de 200

mest populære titler mod de daværende 150 titler, ligesom forlagene kunne lægge et loft ind 1.000 årlige udlån af en e-bog (Pedersen 2014).

Aftalen blev mødt med tilfredshed af forhandlingspartnerne (om end biblioteksrepræsentanter fortsat udtrykte en vis bekymring for den økonomiske belastning af sektoren (Ankjærgaard 2014) og førte til en foreløbig borgfred, hvor debatten fik en mere positiv og imødekommende tone. Således diskuterede man muligheden for at dele eReolens udlånsdata med markedsaktørerne (Byrdal 2015e), ligesom eReolen indgik samarbejde med Saxo.com om digitalisering af ældre bogtitler (Krasnik 2015). Temaer, som frem for antagonisme og konflikt peger på mulige fælles interesser og synergi mellem parterne.

Freden fik dog en brat ende i efteråret 2015, hvor en fortsat vækst i eReolens udlånstal får markedsaktørerne til at rette nye angreb på bibliotekerne. Kritikken kommer denne gang ikke altovervejende fra forlagene, men også fra salgsstederne (Andersen 2015c) og forfatterne - eller rettere: fra deres litterære agent. 'Forfatterboykotten' bliver periodens største tema, da fire bestsellerforfattere i august 2015 beslutter at trække deres titler ud af eReolen (Andersen 2015d; Bangsgaard 2015a). Forlagene følger op på forfatterboykotten ved at anklage eReolen for at skabe for lidt friktion i udlånet, mens bibliotekerne, på deres side, anklager forlag og forfattere for at have urealistiske økonomiske forventninger til det digitale marked (Byrdal 2015b), og anser den økonomiske kompensation som et anliggende mellem forfatter og forlag. Desuden henviser de til, at forfattere, som stiller sig uden for eReolen, ikke vil få del af i den biblioteksafgift til e-bøger, der er til forhandling i Kulturministeriet.

Stemningen var således sat til genforhandlingen af aftalen, der ender med at flere forlag, blandt andet Gyldendal, melder sig ud af samarbejdet og derfor ikke indgår i eReolen efter den 1. januar 2016. Derimod lykkes det at blive enige med det tredje store forlag, L & R, om en aftale som sikrer forlag og forfattere fuld ret til at bestemme hvor vidt og under hvilken model, de vil frigive deres bøger til udlån på eReolen. Ligeledes kan titler i tilfælde af (for) høje udlånstal løbende fjernes fra udlånet eller flyttes over på mere restriktive udlånsmodeller (Larsen 2015c).

## Frames i debatten

Med den digitale bog har det således ikke været muligt at skabe den overenskomst mellem biblioteker og bogmarked, som kendetegner den trykte litteraturs kredsløb. Tværtimod har forløbet om eReolen været præget af en fundamental ubalance, hvor man ikke har formået at udvikle en forretningsmodel, som tilfredsstillende alle væsentlige parter. Men som de følgende sider vil vise, så afslører analysen af forløbet også en aktiv framing af denne ubalance fra aktørernes side. Framing betegner her, som før nævnt, konstruktionen af bestemte forståelsesrammer, der implicerer definition, årsag, ansvar og løsninger på det givne problem. Men debattens frames omhandler også mere overordnet genforhandlingen og re-framing af fremtidens litterære kredsløb - hvor den digitale bogs rolle endnu er ukendt, men potentielt enorm - og bibliotekernes rolle i dette kredsløb.

### *Kannibalisme-rammen*

Kannibalisme-rammen inddrages hyppigt i debatten (i 56 ud af 156 artikler) og optræder som markedsaktørernes hovedargument, der udtrykker disses grundlæggende forbehold over for eReolen. Kannibalisme-rammens påstand er, *at bibliotekerne qua deres udlån på eReolen undergraver muligheden for et bæredygtigt kommercielt e-bogs marked*. Der opstilles således en antagonisme mellem udlån og salg, hvor bibliotekernes tilgængeliggørelse af digital litteratur ses som komplementært til markedets interesser.

Ordet 'kannibalisme' er langt fra tilfældigt valgt, da det anvendes som gennemgående metafor af alle debattens parter (se fx Møller 2013; Ankjærgaard 2014; Schaltz 2015). Som metafor peger 'kannibalisme' imidlertid også på en samhørighed på tværs af antagonismen; når bibliotekerne 'kannibalisere', æder de af den fælles organisme, i form af et bæredygtigt litterært system, som alle aktører skal leve i og af. Det er derfor overvejende en konsensus-orienteret framing, som ikke udtrykker principiel modstand mod eReolen eller bibliotekerne som sådan, men retter sig mod skævheder i ordningens praktiske effekter. Ordet 'balance' anvendes her ofte som markør for kannibalismens positive modsætning - og debattens målsætning:

"Det nytter ikke noget, at bibliotekerne kannibalisere det kommercielle marked, som endnu er i sin vorden. Det er en yderst hårfin balance [...] Det er

en vanskelig balancegang, hvor vi, samtidig med at vi etablerer et marked, skal undgå at udhule det på samme tid" (C. B. Hansen (Forlæggerforeningen) og Elisabeth Fogtdal (Gyldendal) i Nielsen 2011a).

Kannibalisme-ramen fører derfor også til moderate løsningsforslag, hvor man skal 'få styr på udlånet' (Kassebeer 2012) og dermed genskabe balancen gennem justeringer af de gældende aftaler. Ser man på debatten som samlet forløb, sker der et påfaldende skred i kannibalisme - ramens brug og status. I debattens første perioder er der ganske vist en flittig diskussion af de reale økonomiske udgifter og indtægter for aftalens parter, men bibliotekssektoren vælger en pragmatisk tilgang, hvor man forholder sig imødekommende over for markedets strukturer og behov, og kannibalisme-ramens præmis anerkendes som en fælles præmis for debatten:

"Det er utrolig vigtigt for mig at slå fast, at den optimale forretningsmodel ikke handler om at konkurrere med netboghandlerne" (Jens Thorhauge i Kassebeer 2012); "Vi er heller ikke interesseret i, at et frit udlån af e-bøger skal kannibalisere det kommercielle marked" (Bo Fristed i Andersen 2012).

Dette ændrer sig i debattens sidste fase, hvor tonen skærpes betydeligt, og kannibalisme-ramen nu kun inddrages negativt af biblioteksrepræsentanter, som mener at have strukket sig langt og afviser argumentets økonomiske præmis som en trussel mod bibliotekernes public service-forpligtelse. Tanken om en fælles organisme viger her til fordel for en antagonistisk positionering af modsatrettede interesser og Jakob Heide Petersen fra konsortiet bag eReolen går så langt som til at afvise folkebibliotekernes forpligtelse over for bogmarkedet, og dermed selve kannibalisme-ramens samhørighedspræmis ved at fremføre:

"...at det ikke er bibliotekernes ansvar, at forlagene kommer helskindet igennem den digitale omstilling. Han ser forhandlingerne med forlagene om prisen på udlån af e-bøger som netop dét - forhandling - hvor det er hans opgave som formand at opnå de bedst mulige vilkår for bibliotekerne" (J. H. Petersen i Lerche & Mønsted 2015).

#### *Den kulturpolitiske frame*

Den kulturpolitiske frame optræder 70 gange i artikelmaterialet og er sammen med kannibalisme-

ramen den mest fremtrædende frame i debatten. Og hvor førstnævnte udgør hovedargumentet hos markedsaktørerne, repræsenterer den kulturpolitiske frame bibliotekssektorens hovedargument: *at kunne stille digitalt materiale til rådighed er essentielt for at bibliotekerne kan overholde sine kulturpolitiske forpligtelser - og dermed for den litterære kultur, som bibliotekerne understøtter*. Bibliotekerne peger derfor på de høje priser og restriktioner på udlån som en barriere for deres service til borgerne. En service, som defineres ud fra bibliotekets traditionelle demokratiske rolle som folkeoplysningsinstitution, der sikrer adgang til almen (ud)dannelse:

"Bibliotekerne skal kunne tilbyde litteratur på tidsvarende måder. Og i den sammenhæng er digitale bøger en gave til borgerne, fordi de ikke længere behøver bruge tid på transport eller spekulere på, hvornår biblioteket har åbent. Specielt i forhold til de unge er det afgørende, at vi har nogle ordentlige tilbud på de platforme, hvor de naturligt befinder sig. Og så er det helt skævt, at digitaliseringen i stedet kan ende med at trække tæppet væk under bibliotekernes økonomi" (Jørgensen 2011).

Almene, langsigtede kulturinteresser sættes her i modsætning til markedets tilfældige fluktuationer og snævre egeninteresser, der udpeges som konfliktens årsag. Og sideløbende med appeller til markedsaktørerne om besindelse fører den kulturpolitiske frame ad flere omgange til indirekte og direkte opfordringer til det politiske system om at tvinge bogmarkedet til at sikre borgerne adgang til litterære ressourcer, og dermed foretage en kulturpolitisk suspendering af markedets frihed (se fx Vuorela 2012).

Brugen af ordet 'tidssvarende' og henvisningen til de unge brugere er gennemgående, da ikke blot tilstedeværelsen i den digitale verden men også den fulde udnyttelse af de digitale servicemuligheder fremstilles som uomgængeligt for at møde især nye brugergrupperes forventninger og dermed fastholde bibliotekets kulturelle relevans.

#### *Fødselshjælper-ramen*

Men 'den tidssvarende' optræder også i en forstærket version af den kulturpolitiske frame, nemlig fødselshjælper-ramen, der argumenterer for *at bibliotekernes tilgængeliggørelse af e-bøger reelt er en katalysator for markedet*. Udlån blokerer ikke, men

stimulerer bogsalget ved at udbrede kendskabet til e-bogen og gøde jorden for en digital læsekultur i Danmark. Bibliotekernes formidling af digitale bøger er derfor ikke kun en kulturel pligt på trods af markedets interesser, men en service for markedet, idet man bidrager til at skabe en ny (især ung) population af e-bogslæsere. En central, gennemgående metafor i materialet er her 'biblioteket som udstillingsvindue', der synliggør og formidler e-bogen til alles bedste. Og her menes alle, for inden for dette rationales logik er alle aktører i samme båd, forenet i en alliance for at etablere en stærk digital læsekultur. Bibliotekerne betyder således, at udlånstal er af sekundær betydning, da det vigtige ikke er hvor bøgerne anskaffes, men at de læses:

"Aftalen mellem bibliotekerne, forfatterne og politikerne blev lavet fordi alle tror på, at det gør Danmark klogere at have adgang til bøger, at det vil øge læselysten og i sidste ende at forfatterne vil sælge flere bøger når borgerne har adgang til dem på bibliotekerne og derfor gerne vil have flere" (Andersen 2015).

Fødselshjælper-rammen, som kan siges at hvile på den lidt omstridte præmis, at e-bøger vil tiltrække signifikant andre målgrupper end den trykte bog (Hjarvard & Helles 2013), anvendes naturligt nok mest af repræsentanter for bibliotekssektoren, ligesom det bakkes op af forskere, som peger på historiske erfaringer fra det fysiske bogmarked. Men der er også markedsaktører, som anerkender bibliotekets rolle som drivkraft for e-boglæsningen i Danmark. Det sker især i den tidlige, mere forsonlige del af debatten, hvor man anerkender bibliotekets vigtige rolle i det litterære system i en forening af kannibalisme - og den kulturpolitiske frame:

"Bibliotekerne gør det godt. De formidler litteratur, fremmer læsning og er en del af fødekæden, blandt andet ved også at indkøbe den smalle litteratur. Men vi har set, at bibliotekernes udlån kan være med til at kannibalisere det kommercielle marked" (C. B. Hansen (Forlæggerforeningen) i Lerche & Mønsted 2015).

#### *Delegitimeringsrammen*

Men kombinationen af kannibalisme - og den kulturpolitiske frame optræder også hyppigt i en negativ version, hvor eReolens fremfærd fremstilles som værende i direkte modstrid med bibliotekets kulturpoli-

tiske grundlag, idet den kompromitterer den litterære kultur, bibliotekerne er sat i verden for at styrke. Der sker her en forskydning af argumentationen, da kritikken ikke rettes mod, at bibliotekernes måde at opfylde sin litterære rolle ikke er holdbar for det litterære system, men at biblioteket netop ikke opfylder denne rolle, og dermed undergraver sin legitimitet som kulturaktør. Det fører til *Delegitimeringsrammen*, hvis argumentatoriske præmis kan opsummeres som følger: *bibliotekerne opfylder realt ikke en relevant kulturpolitisk funktion og skal derfor ikke behandles herefter*.

Delegitimeringsrammen udgør en tilspidset variant af kannibalisme-rammen, hvor bibliotekernes adfærd hævdes af fjerne selve det konsensuelle grundlag for en koordineret litteraturindsats - og bibliotekets rolle heri. Argumentet anvendes relativt sjældent (14 gange), og igen fortrinsvist i den sene og mest konfrontatoriske del af debatten (10 ud af 14 forekomster). Argumentets dominerende metafor er biblioteket-som-gratis-butik (Andersen 2015b; Byrdal 2015), hvor biblioteket fremstilles som en aktør, der agerer på kommercielle parametre, men samtidig udnytter sine kulturpolitiske privilegier til at udmanøvrere det reale marked. Gratis bøger bliver våbnet og lokkemidlet i invasionen af det litterære marked:

"Man skal egentlig bare se eReolen som alle andre boghandler. Det er nogle mennesker, som gerne vil købe nogle bøger. Hvad de gør med dem, er deres sag. Men hvad de skal betale for dem, det er noget, vi må tage stilling til. Det problematiske er, at de som biblioteker forventer at betale mindre end andre [...] Vi kan ikke tale med dem som en kulturinstitution, når de opfører sig ligesom en butik [...] De forholder sig ikke til det litterære økosystem, men tænker kun på sig selv" (Lars Ringhof i Byrdal 2015).

Tanken om en fælles 'balance' er her erstattet af åben konfrontation, da biblioteket ved at overskride sin tilskrevne rolle i det litterære 'økosystem' er blevet en trussel mod dette systems bæredygtighed. Og delegitimeringsrammen er ikke kun økonomisk orienteret, idet eReolen også beskyldes for at forarme den litterære kultur ved at stimulere til øget bestsellerisme. Kritikken knyttes her til eReolens konkrete indkøbs- og formidlingspraksis, hvor, hævdes det, promovring af bestsellere har erstattet viden og oplysning (Andersen 2015c) og fraværet af et kvalitetssikrende

materialevalg betyder, at bibliotekerne har renonceret på deres rolle som aktive (og relevante) kulturformidlere (Møller 2013). I et af de senere bidrag til debatten om eReolen tager Boghandlerforeningens formand Marianne Møller udgangspunkt i den første rapport fra Bog- og litteraturpanelet (Kulturstyrelsen 2015), hvis statistiske kortlægning af det danske bogmarked får hende til at konkludere:

"Vi mener ikke, det er en kommunal opgave at stille bestsellere gratis til rådighed for overklassen, for nu at sige det lidt groft [...] Noget kunne tyde på, at det er de i forvejen privilegerede, der benytter eReolen til at læse de mest populære krimier og den nyeste skønlitteratur" (Larsen 2015b).

Selvom det kan være svært at se, hvordan Marianne Møller kan udlede af rapportens anonyme udlånsstatistikker, at det er 'overklassen' og 'de i forvejen privilegerede', som er brugere af eReolen - og at disse i særlig grad skulle vælge 'de mest populære krimier', retter Møllers læsning et angreb mod to antagelser, som understøtter bibliotekernes legitimitet som formidlere af gratis litteratur: 1) at bibliotekernes tilbud primært tilgodeser og anvendes af brugere, som ikke har mulighed for i fuldt omfang at købe sig til deres læseoplevelser, hvorved det gratis udlån bliver en demokratisering via tilgængeliggørelse, som primært supplerer, ikke erstatter, det merkantile bogkøb; 2) at bibliotekernes litterære formidling primært er orienteret mod den smallere litteratur, som gennem bibliotekernes indkøb dels får et udstillingsvindue, dels bliver markant mere rentable for forlagene.

Koncentrationen af udlånet på få titler var da også et væsentligt kritikpunkt i forhold til den første udgave af eReolen, hvorfor man i den anden aftale netop søgte at modvirke denne tendens ved at opprioritere udlån af forlagenes bagkataloger. Denne bestræbelse formår litterær agent Lars Ringhof dog at vende til et problem:

"Licensmodellen holder brugerne væk fra den nyere del af litteraturen, fordi der ofte er ventetid. Og når man så samtidig dumper bagkataloget ud over det hele, går det ud over den nyere litteratur for så mange bøger har folk jo heller ikke tid til at læse" (Lars Ringhof i Andersen 2015a).

I denne tilspidsede argumentation afvises enhver supplerende eller synergetisk dynamik mellem bibli-

otek og bogmarked til fordel for et nulsumsspil, hvor ethvert udlån er lig et tabt salg og bibliotekets bedste bidrag til et digitalt kredsløb vil være ikke at deltage i det.

### *Monopolrammen*

Den overordnede påstand i Monopolrammen er, at *andre aktørers handlinger er udtryk for monopoliserings-tendenser på bogmarkedet*. Monopolisering har været det store dyr i åbenbaringen i bogverdenen de seneste årtier som følge af de store koncentrationer af mediebranchen (Thompson 2012; Rønning & Slaatta 2011) og Amazons potentielle underkastelse af det globale bogmarked (Steinar 2015). 'Monopol' er derfor et begreb, som repræsenterer en negativ modpol til et bæredygtigt litterært kredsløb. Og hvor de ovennævnte frames i høj grad knytter sig til bestemte aktørers perspektiv, anvendes monopolrammen af vidt forskellige aktører til at kompromittere konsekvenserne af modparters holdninger og handlinger. Argumentationen retter sig primært mod forlagsverdenen og dens opdeling i, på den ene side, nogle få, magtfulde store forlag og, på den anden side, en stor underskov af mindre forlag. Denne struktur, lyder kritikken, skaber en ubalance i form af 'en absurd koncentration på bogmarkedet' (Arguimbau 2012), hvor de store forlags stigende monopolisering af distributions- og formidlingskanaler truer en bæredygtig udvikling i det litterære system til fordel for kommercielle stordriftsinteresser.

Monopolrammen adskiller sig derved, at det ikke kun anvendes i debatten mellem bibliotek og marked, men primært *inden for* markedet, hvor mindre forlag og salgssteder klager over den stigende koncentration af penge og magt inden for bogverdenen. Fra bibliotekernes side anvendes argumentet, især i debattens sidste periode, til at anklage de modvillige store forlag for egoistisk at vægte egne kortsigtede interesser højere end en fælles løsning til gavn for den litterære kultur (den kulturpolitiske frame). Som demokratisk modvægt til denne egoisme fremhæves det 'vækstlag' af over 200 mindre forlag, som gladelig deltager i eReolen (Andersen 2015; Schaltz 2015).

Billedet af bibliotekerne (og dermed eReolen) som offer for eller bekæmper af monoopolet er dog ikke entydigt, men udfordres flere steder i debatten. Således vakte det kritik både inden og uden for bibliotekssektoren, at konsortiet i alle forhandlingsrunder primært valgte at forhandle med de store forlag for at



sikre et stærkt fundament under eReolen (Perspektiv 2015). En kritik, som også blotlagde en intern splittelse *inden for* bibliotekssektoren mellem en konfrontatorisk fløj, som ønskede et mere samlet og offensivt modspil til markedets interesser, og en mere moderat, konsensusorienteret fløj, med deltagelse af projektgruppen. For Pernille Drost, daværende formand for Bibliotekarforbundet, giver de to største forlags ejerskab af Publizon dem en uholdbar stærk forhandlingsposition og skaber en 'monopolproblematik' (Bogmarkedet 2011). Og Flemming Munch, områdedirektør for Statsbiblioteket, følger trop ved at rette en hård kritik mod den første aftale. At inddrage ejerne af Publizon i udviklingen af eReolens forretningsmodel er 'at lade ræven vogte gæs', og risikere at skabe et 'usundt monopol på bogmarkedet', hvor især Gyldendal vil kunne definere betingelserne for den digitale litteraturs tilgængelighed:

"Det er ikke optimalt for bibliotekerne at vælge markedets største forlag og gøre dem til Kongelig Hofleverandør. Bibliotekerne låser sig selv til Gyldendal, der er så stor en spiller, at resultatet vil bære præg af forlagets interesser og ikke bibliotekernes" (Flemming Munch i Mønsted 2011).

Ifølge Damian Arguimbau er det ikke kun bibliotekernes interesser, men også de almenkulturelle interesser, som lider under valget af de dominerende forlag som forhandlingspartnere.

"Hermed har man styrket monopol tendensen på bogmarkedet, men også svækket dynamikken i den digitale udvikling, da de største langt fra er de bedste - eller mest velvillige: ...vi ender med en model, hvor de små, kreative forlag, hvoraf nogle endda udelukkende beskæftiger sig med e-bøger, ikke har haft mulighed for at gøre indsigelser og udfordre de store forlag. Store forlag har fortsat et protektionistisk syn på e-bøger og en interesse i at udskyde udviklingen, blandt andet fordi deres omkostninger er lagt an på fysiske udgivelser" (Damian Arguimbau i Mønsted 2011).

Derudover giver flere mindre forlag udtryk for at være sat uden for indflydelse i eReolen og ser ikke deltagelsen som et positivt tilvalg, men et nødvendigt onde for i det mindste at sikre deres bøger en vis synlighed på e-bogmarkedet. eReolen ansues her som styrkelse af magtkoncentrationen på bogmarkedet,

hvorved bibliotekerne selv bliver en aktiv medskyldig i monopol - problemet:

"En række mindre forlag er således langt fra tilfredse, men oplever sig som 'gidsler' i de store forlags salgsfremstød: Vi forlag, der har meldt os til ordningen, bruges i øjeblikket som gidsler i et salgsnummer for Gyldendal og Lindhardt og Ringhofs bøger. Reelt er hovedparten af de forlag, der står anført som medvirkende i aftalen, ikke repræsenteret på siden, hvor der kan lånes e-bøger" (Hugo Hørlych Karlsen (Forlaget NordØsten) i Bogmarkedet 2011).

Kritikken retter sig her ikke kun mod eReolens forhandlingsstrategi, men også indhold og formidling, hvilken digital litteratur, som egentlig tilgængeliggøres og promoveres på eReolens hjemmeside. eReolen fremstilles i denne optik som et konglomerat, dannet af bibliotekerne og de store forlag, der frem for at sikre litterær diversitet monopoliserer markedet. Resultatet vil - igen - blive litterært forarmet bestsellerkultur (Bangsgaard 2015a). En profeti, som nu ikke udledes af eReolens konflikt med, men alliance med de etablerede forlag.

#### *Medieframen*

Det kan synes lidt tautologisk at introducere en medieframe for så vidt som alle de øvrige rationaler direkte og indirekte relaterer sig til den nye digitale mediesituation. Men med medieframen afgrænses der til de ytringer, som inddrager selve medieudviklingen som en fatalistisk faktor i argumentationen ud fra præmissen, *at man med henvisning til en given historisk/aktuel medieudvikling nødvendigvis bør handle på en given måde*. Det er en framing, hvis anvendelse fordeler sig ligeligt mellem debattens deltagere, og ud fra en tidlig optik optræder i to versioner. For det første en nutids-/fremtidsversion som fokuserer på den aktuelle situations historiske singularitet (Andersen 2015a; Bangsgaard 2015b), og derfor afviser historiske parallellers forklaringskraft. For det andet en fortidsrettet version, som netop bygger på disse parallellers forklaringskraft, idet der argumenteres ud fra (fjerne eller nære) historiske erfaringer med ændringer i givne mediers produktions-, distributions- og receptionsforhold på og uden for biblioteket.

Fra bibliotekerne fremhæves konsekvenserne af især musikkens og filmens digitalisering som et bevis for

at forlagene må nedskalere deres økonomiske forventninger og generelt tænke i nye forretningsmodeller. Erfaringerne fra digitaliseringerne af disse markeder, lyder argumentet, viser en uvillighed blandt forbrugerne til at betale tilsvarende priser for digitale produkter og en udpræget villighed til piratkopiering. Derfor er man nødt til at tilpasse sig i stedet for at bekæmpe udviklingen og tænke i andre modeller for pris- og værdisætningen af den digitale bog i form af eksempelvis streaming- og abonnementsordninger (Nielsen 2012; Lund 2012). Medieparallellen bliver således fremført som et belæg for at en renoncering på skepsissen over for eReolen, udmøntet i priskrav og restriktioner, reelt er i markedets egen langsigtede interesse:

"Med en så høj prissætning begrænser man adgangen, og det er netop det, musikbranchen forsøgte, da den forgæves ville sikre sig mod piratkopiering" (P. Drost i Nielsen 2011b).

Fortidsversionen kan og bliver dog også brugt til det modsatte argument, nemlig at digitale produkters større tilgængelighed gør det ekstra presserende at modvirke en gratiskultur:

"Vi skal ikke gøre som aviserne, der vænnede folk til, at aviser var noget, man kunne få uden at betale for det" (E. Nøjgaard (Gyldendal) i Andersen 2015b).

Denne forskel bygger på divergerende syn på digitale receptions mønstre. På den ene side et deterministisk syn, hvor man nødvendigvis må imødekomme forbrugernes (uforanderlige) forventninger om let og billig adgang til digitale ressourcer, hvis man overhovedet vil spille en rolle på markedet. Et syn, som naturligt nok primært fremhæves af biblioteksrepræsentanter:

"Det skal man også på nogle ebøger. Men grunden til, at man i en bibliotekssammenhæng står i kø, er, at bogen er en knap ressource. Den bog, du læser, kan jeg ikke også læse. Sådan fungerer udlån. Og der er noget i forhold til borgernes intuition og det digitale: Der er ikke den samme tålmodighed. Jeg ved ikke, om det er en psykologisk ting, men folks adfærd er helt anderledes" (Petersen 2015).

Modparten fremhæver derimod, at bogens digitalisering har annulleret forskellen mellem køb og lån.

Man får ved førstnævnte ikke længere en forbrugsoptlevelse for pengene, men skal vælge mellem identiske webprocedurer - hvor den ene er gratis. Forskellen mellem analoge og digitale medier skaber derfor behov for større friktion i udlåns situationen - som en kompensation for oplevelsestab - der kan (gen) skabe den kvalitative forskel mellem køb og lån, som kendes fra det analoge marked:

"Selvfølgelig skal eReolen og bibliotekerne være der, men der er alt for lidt friktion i deres udlån. Man bliver også nødt til at erkende, at den digitale verden fungerer anderledes end den analoge verden. Når det er e-bøger, er der ingen forskel overhovedet, når folk trykker på deres iPad. Det er den samme bog, de får hos os og på eReolen. Forskellen er bare, at det på biblioteket er gratis", siger Mofibos stifter, Morten Strunge. Han synes, at eReolen burde lægge sig tættere op ad principperne for udlån af film og musik, hvor han synes, at bibliotekerne sikrer en bredde og giver adgang til nogle nicheområder" (Andersen 2015a).

Ønsket om friktion manifesterer sig også til dels i en gradvis 'analogisering' af eReolens betalingsmodeller, hvor vægten forskydes fra klikmodellen mod licensmodellen (se ovenfor) som i høj grad imiterer fysiske biblioteksordning, og giver forlagene nogle konkrete friktionsredskaber (Mount 2014, s. 95).

Sidste del af citatet rejser dog også et grundlæggende spørgsmål om hvad bibliotekerne egentlig skal indkøbe og formidle, og hvordan de dermed skal positionere sig i det litterære kredsløb. Et spørgsmål vi vender tilbage til i nedenstående diskussion.

## Diskussion og afslutning

Ovenstående behandling af de seks gennemgående frames i debatten om eReolen understreger med stor tydelighed hvor denne debat har vist sig som *..en kamplads for, hvordan det danske e-bogs marked skal udvikle sig* (Andersen 2015c).

I udgangspunktet deler begge hovedaktører - biblioteket og markedet - et ideal om et 'bæredygtigt, litterært kredsløb', og man har trods komplementære perspektiver anerkendt modpartens rolle som værdifuld og nødvendig for kredsløbet. Og denne anerkendelse er da også fremtrædende i debatten, især i forhold til *Kannibalismeframen* og *Den kulturpoliti-*

*ske frame*. Her er det overordnede mål at genoprette 'balancen' gennem justeringer af de gældende aftaler, der skal tilgodese henholdsvis den kulturpolitiske tilgængeliggørelse og formidling, især til yngre og nye læsere, og udviklingen af et profitabelt, digitalt bogmarked.

At det så alligevel ikke lykkes at finde denne balance skyldes ikke mindst den store ubestemthed, som præger bogmediets digitale udvikling. Den generelle usikkerhed om forholdet mellem bogkøb og -udlån suppleres nu af et litterært kredsløb i opbrud, hvor rollefordelinger, forretningsmodeller og receptionsmønstre endnu er uafklarede. Det rejser en række åbne spørgsmål som spørger i debatten: Hvad er rimeligt at betale for en bog, når den transformeres til en digital fil, som stadig rummer et litterært produkt, men samtidig er langt billigere i produktion, uopsplidelig og uden affektionsværdi? Hvor stort er e-bogens potentiale egentlig, og vil den skabe nye læsere - eller blot gamle læsere med nye vaner? Og hvad vil det på sigt betyde, at stadigt større dele af omsætningen flytter sig fra køb til abonnement og streaming?

Denne usikkerhed illustreres tydeligt i *Medieframen*, hvor aktørerne henviser til og spejler sig i historiske og aktuelle medieparalleller, men hvor det står åbent dels hvad medieudviklingen egentlig fortæller, dels om den overhovedet kan fortælle noget om en udvikling, som på mange måder kan anskues som singulær.

Usikkerheden kan også tilskrives de meget diskrepante syn på bibliotekets rolle for det nye bogmedie. På den ene side, at bibliotekerne ved at være offensive fungerer som en nødvendig *fødselshjælper*, som ved at skabe en fortrolighed med den digitale bog i den litterære læsekultur skaber et fundament for et digitalt bogmarked. På den anden side, at denne offensive tilgang tværtimod fjerner fundamentet for dette marked og bibliotekerne derfor må tilpasse sig markedets formulerede behov for overhovedet at have et digitalt bogmedie at formidle.

De mange usikkerhedsfaktorer, og følgende utryghed, kan slutteligt også forklare markedsaktørernes ofte konfrontatoriske tone i debatten, hvor man angriber aftaler, man selv har indgået og fremstiller bibliotekernes traditionelle rolle i det litterære kredsløb som moralsk anløben, pseudokriminel ('pirateri') og en trussel mod selve markedets eksistensgrundlag

(*Delegitimeringsramen*). Det kommer blandt andet prægnant til udtryk under forfatterboykotten, der forsvares som en betingelse for forfatternes overlevelse. For det første fordi den økonomiske kompensation for udlån er utilstrækkelig i forhold til det mistede salg. For det andet fordi eReolens store popularitet blandt e-bogslæserne tvinger bogforhandlerne til at presse priserne, hvilket i sidste ende rammer forfatterne. eReolen bidrager dermed, i alle sine hidtidige versioner, til ikke blot at umuliggøre et kommercielt e-bogsmarked, men også at undergrave det litterære produktionsleds eksistensgrundlag (Larsen 2015).

Det fører dog til protester fra repræsentanter fra såvel biblioteks - som forfatterstanden, som peger på at problemet skal søges i den økonomiske fordeling mellem forfatter og forlag (Lerche & Mønsted 2015; Kjær 2011). For eksempel forfatteren Merete Pryds Helle:

"Det er altså ikke gratis for bibliotekerne at låne ud [...] En digital udgivelse koster så meget mindre for forlagene, men de tager samme procentdel og det betyder, at forfatterne intet får ud af det digitale udlån. Jeg synes også, det er underligt med formuleringerne (forlagenes udtalelser i medierne, red.) om, at læserne ikke skal vænne sig til at få noget gratis. Det er jo ligesom det, der er ideen med et bibliotek" (M. P. Helle i Larsen 2015).

Pryds Helles dobbelte brug af ordet gratis illustrerer en central strid om dette ord i debatten. Markedsaktørerne bruger hyppigt termen til at fremhæve, at biblioteksudlån er uforenligt med et rentabelt bogmarked (kannibalisme-ramen) - en pointe som understreges i nedenstående sidestilling af ordet 'forbruger' (og ikke fx læser) med 'gratis':

"Vores bekymring er selvfølgelig, at vores produkter bliver foræret gratis væk. Men vi vil gerne have et samarbejde" (M. B. Rasmussen (Gyldendal) i Benner 2011); "Tendensen på eReolen, hvor bøger er gratis for forbrugeren, er en glidebane, der skal stoppes nu" (Lene Juul (JP/Politikens Forlag) i Bangsgaard 2015).

Men gratis-aspektet fremstilles ikke kun som et økonomisk problem, men også en moralsk dimension, hvor ikke blot biblioteket, men også dets lånere fremstilles som snyltere, eller ligefrem pirater (Eriksen & Bryld 2015), der ikke leverer deres nødvendi-

ge bidrag til det fælles litterære kredsløbs funktionalitet (delegitimeringsrammen):

"Det er dejligt, at eReolen også med et reduceret udbud har sin eksistensberettigelse," siger Jan Degner fra People's Press og fortsætter: "Det viser at det publikum der ikke ønsker at betale forfattere og forlag for deres arbejde, stadig kan få dækket en del af deres behov" (Ankjærgaard 2016).

Over for denne kritik fremfører repræsentanter for bibliotekssektoren (i tråd med Pryds Helle), at der for det første ikke foræres noget gratis væk, da bibliotekerne for hvert udlån betaler en pris, som er aftalt med forlagene og at det gratis udlån er selve bibliotekets kulturpolitiske raison d'être (og ikke blot en 'tendens'). Men hvorfor protesterer markedsaktørerne vedvarende over en kompensationsmodel, de selv har godkendt? Og hvordan kan det gratis udlån, som har eksisteret sideløbende med bogmarkedet i snart 100 år, pludselig opleves som en uoverstigelig barriere for sidstnævnte? Debattens udsagn indikerer, at forklaringen på de store forbehold kan ligge i sondringen mellem kortsigtede og langsigtede perspektiver.

I forhold til det gratis udlån er den kortsigtede bekymring tabet af potentielle salgsindtægter, men den langsigtede bekymring er selve 'dannelsen' af den litterære forbruger. Her er frygten, at eReolen bidrager til en i forvejen fremherskende gratiskultur med lavs betalingsvillighed over for digitale produkter (se også Medieframen nedenfor):

"Hvis porten til eReolen står vidt åben, hvorfor skulle folk så købe noget, når de kan få præcis det samme helt gratis?" (Jan Degner (People's Press) i Andersen 2015a).

I forhold til forlagenes salg til bibliotekerne er problemet mere komplekst, og placerer forlagene i en catch-22. Selv om bibliotekernes udgør en substansielt indkomst for forlagene, så anerkendes de ikke som rigtige salg (jf. 'gratis-retorikken' ovenfor). Dels fordi man, lyder kritikken, ikke vurderer, at det kortsigtede giver en indtjening som kompenserer for det (formodede) tabte salg. Men selv hvis det gjorde (eller kommer til at gøre det), så er den mere langsigtede bekymring, at eReolen derved bliver en så stor aftager af digital litteratur, at den bliver afgørende for markedets økonomi, og man dermed får en høj grad af statsstyring af markedet (Vedelsby & Visby

2016; Elmelund 2015). Dermed står man med to scenarier, som strider mod markedsaktørernes ideal om et frit bogmarked, og derfor er lige lidt ønskværdige: På den ene side et digitalt bogmarked, som bukker under, fordi bibliotekerne ikke betaler nok; på den anden side et digitalt bogmarked, som er afhængig af offentlig finansiering, fordi eReolen betaler en for stor del af kagen.

Den til tider meget moralske framing af bibliotekerne som skyldige i konflikten synes således at dække over et bogmarked i vildrede med hvordan de skal håndtere den ny samarbejdsituation.

Men problemet er ikke kun hvad markedet vil med biblioteket, men også hvad biblioteket vil med biblioteket. For det står klart, at den teknologiske udvikling har skabt en grundlæggende tvivl om bibliotekernes legitimitet og identitet som litteraturinstitution i en digital tidsalder. Denne tvivl rejstes af en bred vifte af aktører (Søndag Aften 2011; Bangsgaard 2015b; Lerche & Mønsted 2015), som blandt andet peger på, at krisen om eReolen også kan tilskrives et fravær af klare visioner for bibliotekernes virke og rolle på et digitalt bogmarked, hvor man:

"...savner at forklare, hvorfor man ønsker at etablere netbaseret udlån. Hvad kan bibliotekerne, som markedet ikke selv kan klare? Hvilken kvalitet tilfører bibliotekerne som gatekeeper?" (Søndag Aften 2011).

Citatet henviser til bibliotekets traditionelle rolle som 'gatekeeper', der ikke kun tilgængeliggør, men også afgrænser det udbudte materiale gennem kvalitetssikring. En rolle, som synes at fylde meget lidt i bibliotekernes hidtidige tilgang til e-bogsområdet. I citatet ovenfor foreslår Morten Strunge en alternativ positionering for bibliotekerne som en mere supplerende nicheorienteret og kulturbevarende rolle for den digitale litteratur. En rolle, bibliotekerne blev tvunget ud i da de store forlag forlod samarbejdet i 2013 (se ovenfor), men ellers synes at være uforenelig med bibliotekernes ambition om at være et 'tidssvarende', toneangivende institution i det litterære system, hvor man positionerer eReolen og dens facilitering af en digital læsekultur i konkurrence med filmtjenester som Netflix og HBO (Petersen 2015).

Kan konflikten om eReolen også tilskrives denne ambition, hvor man 'løber efter alle pølsepinde' for at

legitimere sin virksomhed (Jochumsen i Bangsgaard 2015)? Bør bibliotekerne sænke farten og lade markedets modnes før man indtager en hovedrolle (Vedelsby & Visby 2016; Schauer 2015; Hansson 2011), og i stedet bruge energien på at udvikle sin særlige værdi som litterær institution i et digitalt kredsløb? Her er det måske ikke bare tom retorik, når Jakob Heide Petersen fra eReolen glæder sig over de mere beherskede udlånstal i 2016, da det giver ro til at fokusere på den aktive formidling af digital litteratur til borgerne (Byrdal 2016).

Slutteligt har analysen dog også vist at konflikten ikke kan afgrænses til bogmarked vs. biblioteker, men også vedrører andre fluktuationer i det litterære kredsløb, som har skabt en ganske anden forhandlingssituation end tilfældet har været op i gennem det 20. århundrede. Det gælder, som det også fremgår af *Monopolrammen*, den stigende centralisering af bogmarkedet, som har skabt en polarisering mellem de store forlag og en voksende underskov af små forlag (som, holdning desuagtet, stort set alle har indgået i eReolen gennem hele forløbet). Men det gælder også en uafklaret spænding mellem forlag og forfattere om fordelingen af den digitale bogs værdi og opkomsten af nye former for publikation og distribution af litteratur som udfordrer de traditionelle markedsaktørens etablerede forretningsmodeller. Digitaliseringen af bogen har således skabt nye udfordringer for forfattere, forlag og salgsteder, som ikke alene har med bibliotekernes udlån at gøre. Og selv om de store forlag naturligvis spiller en hovedrolle i debatten om eReolen, så har samme debat understreget, at det er også er deres rolle, og ikke kun bibliotekernes, som er til forhandling i disse år.

## Note

1. Den følgende analyse baserer sig overordnet på Altheide og Schneiders 12 - trins model for kvalitativ dokumentanalyse (Altheide og Schneider 2013, s. 19ff). 'Overordnet', fordi en række trin blev fravalgt som irrelevante for herværende studie. Vores forskningsinteresse gælder selve indholdet i materialet - debattens diskurser og positioner - hvorfor det ikke var relevant at gå ind i en analyse af journalistiske medieproduktionsformer og - genrer. Og da vores datamateriale kan antages at være dækkende for den journalistiske dækning af emnet, var det heller ikke metodisk nødvendigt at uddrage et sample af en større population.

## Referencer

Altheide, D.L. & Schneider, C.J. (2013). *Qualitative Media Analysis*. London: Sage.

Claesson, K. (2009). Författaren i den digitala världen - en upphovsrättslig analys. Den nordiska digigruppen, Författaren i den digitala världen. En studie beställd av den nordiska digigruppen. Stockholm, 184-222.

Dansk kultur-statistik / Danish cultural statistics 1970-85 (1987) Copenhagen: Danmarks Statistik & Kulturministeriet.

Ebbesen, T.R. (2011). EBØGER PÅ BIBLIOTEKET - DEN NY AFTALE. *Digitaludvikling.dk*, Lokaliseret på <http://digitaludvikling.dk/ebibaftale/> (2014-10-24).

Forlæggerforeningen (2013). *Årsstatistik*, Lokaliseret på <http://www.danskeforlag.dk/download/pdf/027aiak999.pdf> (2014-10-24).

Grøn, R. (2010). *Oplevelsens rammer: Former og rationaler i den aktuelle formidling af skønlitteratur for voksne på danske folkebiblioteker*. Aalborg: Danmarks Biblioteksskole (Ph.d.-afhandling).

Hanson, J. (2011). Viewpoint: Considering e-books. *Scandinavian Library Quarterly*, vol. 44. Lokaliseret på <http://slq.nu/?article=sweden-viewpoint-considering-e-books#sthash.VLWZhwmA.dpuf> (2014-10-24).

Heide Petersen, J. (2011). The delicate balance of loans and sales. *Scandinavian Library Quarterly*, vol. 44. Lokaliseret på <http://slq.nu/?article=denmark-the-delicate-balance-of-loans-and-sales#sthash.KjIEIXma.dpuf> (2014-10-24).

Hjarvard, S. & Helles, R. (2013). Digital Books on the Point of Take-off? *Akademisk Kvarter/ Academic Quarter*, vol. 7, 34-50.

Hjarvard, S. & Helles, R. (2015). Going digital: Changing the game of Danish publishing. *Northern Lights Film & Media Studies Yearbook*, 13/1, 49-64.

- Kulturstyrelsen (2015). *Bogen og litteraturens vilkår 2015. Bog - og litteraturpanelets årsrapport*. København: Kulturstyrelsen.
- Leckner, S. (2015). The (be)coming of the book: The transformation of a text medium in the late age of print. *Northern Lights: Film & Media Studies Yearbook*, 13/ 1, 105-119(15).
- Mofibo (2014). Om os, Lokaliseret på <https://mofibo.com/dk/da/about/> (2014-10-24).
- Mount, D. et al. (2014). A Review of Public Library Lending Models. Lokaliseret på <http://www.lmba.lt/sites/default/files/Rapporten-Public-Library-e-Lending-Models.pdf>.
- Netbib.dk. (2013). Statistik. eReolen.dk. Statistik for anvendelsen af eReolen. Lokaliseret på <http://netbib.dk/wp-content/uploads/2012/07/eReolen-dk-M%C3%A5nedstatistik-til-Biblioteker-Januar-2013.pdf> (2014-10-24).
- Potter, J. & Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology. Beyond Attitudes and Behaviour*. New York: SAGE Publication.
- Publizon (2011). Publizons distributionshub. Generel vejledning. Lokaliseret på [http://pubhub.dk/media/826/standardvejledning\\_pubhub\\_v.2.pdf](http://pubhub.dk/media/826/standardvejledning_pubhub_v.2.pdf) (located 2014-10-24).
- Rønning, H. & Slaatta, T. (2011). Marketers, publishers, editors: Trends in international publishing. *Media, Culture & Society*, 33:7, 1109-20.
- Rønning, H. & Slaatta, T. (2012). Regional and National Structures in the Publishing Industry with Particular Reference to the Nordic Situation. *Journal of Media Business Studies*, 1/12, 101-122.
- Squires, C. & Murray, P. (2013). The digital publishing communications circuit. *Book 2.0*, 3 (1), 3-23.
- Steiner, A. (2015). Selling books and digital files: A comparative study of the sales of books and e-books in Sweden. *Northern Lights: Film & Media Studies Yearbook*, 13/1, 11-27.
- Talja, S. (2001). *Music, Culture and the Library. An Analysis of Discourse*. Lanham: The Scarecrow Press.
- Thompson, J. (2012). *Merchants of Culture: The Publishing Business in the Twenty-First Century*. Cambridge: Polity, 2nd ed.
- Thorhaug, J. (2010b). Nye partnerskaber om e-bøger?. Styrelsen for Bibliotek og Medier. Lokaliseret på [http://www.kulturstyrelsen.dk/fileadmin/user\\_upload/dokumenter/bibliotek/indsatsomraader/Udvalg\\_om\\_Folkebibliotekernes\\_rolle\\_i\\_videnssamfundet/E-boeger/Jens\\_Thorhaug\\_temamoede\\_om\\_e-boeger\\_150910.pdf](http://www.kulturstyrelsen.dk/fileadmin/user_upload/dokumenter/bibliotek/indsatsomraader/Udvalg_om_Folkebibliotekernes_rolle_i_videnssamfundet/E-boeger/Jens_Thorhaug_temamoede_om_e-boeger_150910.pdf) (2014-10-24).
- Waller, B. (2015). *Digital utlåning på bibliotek världen över*. Stockholm: eEib. Lokaliseret på <http://www2.elib.se/wpcontent/uploads/2015/12/Bibliotek2015.pdf>.
- Wilson, T.D. (2014). The e-book phenomenon: A disruptive technology, *Information Research*, 19: 2, paper 612, [www.InformationR.net/ir/19-2/paper612.html](http://www.InformationR.net/ir/19-2/paper612.html). Accessed 29 S.

### Casemateriale

- Andersen, C. (2012). Forlag: Gratis udlån af e-bøger er uholdbart. *Politiken*, 26/3.
- Andersen, C. (2014). E-bogssalg stiger, mens udlånet falder. *Politiken*, 6/11.
- Andersen, C. (2015a). Mofibo: eReolen skader markedet. *Politiken*, 26/6.
- Andersen, C. (2015b). Landets næststørste forlag advarer mod boykot af eReolen. *Politiken*, 21/12.
- Andersen, C. (2015c). Tusindvis af bøger forsvinder fra eReolen. *Politiken*, 10/12.
- Andersen, S.B. (2015). Skal borgerne også i fremtiden have ret til at låne alle bøger på biblioteket? *Dknyt.dk*, 11/9.
- Ankjærgaard, S.K. (2014). Aftale på plads om bibliotekernes udlån af e-bøger. *Bogmarkedet*, 25/11.

- Ankjærgaard, S.K. (2016). Øget Mofibo-salg ny jøker i eReol-forhandlinger. *Bogmarkedet*, 19/2.
- Arguimbau, D. (2012). BLÆKSPRUTTEN: Du er ond! *Weekendavisen*, 6/1.
- Bangsgaard, J. (2015a). Markante forfattere i kamp mod gratis e-bøger. *Berlingske*, 1/9.
- Bangsgaard, J. (2015b). Biblioteker under pres. *Berlingske*, 14/9.
- Benner, T. (2011). Forlag, kommuner og biblioteker slås om prisen på e-bøger. *Politiken*, 12/4.
- Bogmarkedet (2011). Forlag føler sig usynliggjort på eReolen. *Bogmarkedet*, 5/12.
- Byrdal, L. (2015a). Forlag udnytter ikke muligheden for friktion på eReolen. *Bogmarkedet*, 02/09.
- Byrdal, L. (2015b). Lars Ringhof: eReolen skal ses som enhver anden boghandel. *Bogmarkedet*, 15/10.
- Byrdal, L. (2016). Jakob Heide: Det er fint, hvis dampen går lidt af i 2016. *Bogmarkedet*, 5/2.
- Dannemand, H. (2014a). Flere e-bøger i sigte til brugerne. *Berlingske Tidende*, 10/2.
- Elmelund, R. (2015). Vi kan ikke være afhængige af et biblioteksvæsen. *Information*, 3/9.
- Eriksen, K. & Bryld, T. (2015). Vi kan ikke leve med statsligt pirateri. *Jyllands-Posten*, 17/12.
- Jørgensen, J. (2011). Den digitale fremtid bliver dyr for bibliotekerne *KL.dk* (Kommunernes Landsforening), 11/4.
- Kassebeer, S. (2012). E-bøger hitter hos lånerne. *Berlingske*, 15/2.
- Kjær, J. (2011). Forfattere kan tømme bibliotekernes pengeskasser. *Politiken*, 20/12.
- Krasnik, B. (2015). Forlag på jagt efter bøger til nettet. *Kristeligt Dagblad*, 24/6.
- Larsen, B. (2011). Biblioteker på afveje. *Bogmarkedet*, 21/11, 2013.
- Larsen, B. (2015a). Lars Ringhof: Forfattere får for få penge fra udlån på eReolen. *Bogmarkedet*, 2/9.
- Larsen, B. (2015b). Boghandlere ønsker begrænsninger på eReolen. *Bogmarkedet*, 28/9.
- Larsen, B. (2015c). L&R indgår ny og mere fleksibel aftale med eReolen. *Bogmarkedet*.
- Lenler, J. (2011). E-boghandlere: bibliotekerne forvrider konkurrencen. *Politiken*, 28/11.
- Lerche, A. & Mønsted, S. (2015). Det går (for) godt for eReolen. *Perspektiv*, 17/12.
- Lund, J. (2012). DIGITAL ØKONOMI: iPad til folket *Politiken*, 15/2.
- Møller, M-L. (2013). Forlag frygter bibliotekers udlån af e-bøger. Viborg Stifts Folkeblad, 15/11.
- Mønsted, S. (2011). Strid om forlagenes rolle i forhandlingerne om e-bogen. *Perspektiv*, 29/9.
- Mønsted, S. (2015). Det bliver ikke med hende som Ofelia, at alle bøgerne bliver kørt i kælderen. *Bibliotekarforbundet*, 24/2.
- Nielsen, S.B. (2011a). Betalingsmodel søges. *Bogmarkedet*, 15/6.
- Nielsen, S.B. (2011b). Bibliotekarere kritiserer ny aftale om udlån af e-bøger. *Bogmarkedet*, 10/10.
- Nielsen, S.B. (2011c). Bibliotekerne i lovmæssig gråzone med nye e-bogsprojekt. *Bogmarkedet*, 21/11.
- Nielsen, S.B. (2012). EReolen.dk stormer frem. *Bogmarkedet*, 27/2.
- Pedersen, C.H. (2014). De store forlag vender tilbage til eReolen. *Politiken*, 25/11.
- Schaltz, P. (2015). It's all about the money! *Herning Folkeblad*, 6/10.
- Schauser, S. (2015). Forfatterne: Lad os forhandle om eReolen. *Berlingske*, 16/12.

Søndag Aften (2011a). Det nye e-bogsbibliotek. *Cultur.com*, 3/10.

Søndag Aften (2011b). Hvad skal netbøger koste bibliotekerne? *Cultur.com*, 1/5.

Vedelsby, J. & Visby, M. (2016). Stop kaos om eReolen. *Berlingske*, 10/1.

Vuorela, M. (2012). Biblioteker vil fremtvinge digitale udlån. *Politiken*, 13/6.